



ÖPPET, EXPANSIVT, SAMTIDSSKILDRANDE

Det finns ett gemensamt, starkt surrealistiskt drag i Robert Ståhls och Per Thörns i höst utkomna diktsamlingar. Samtidigt är de väsentligt olika till såväl form som uttryck. Gordana Spasic både roas och oroas av poeternas förmåga att i sina förvridna alster spegla samtiden.

[Lyssna på recensionen? Klicka på pilen!]

Robert Ståhl debuterade 1999 med diktsamlingen *OM* som belönades med Katapultpriset. Diktsamlingen *själv tredje* är hans femte bok och den första att utkomma på många år. Och mycket fort slår den mig som en bok som måste ha tagit många år att färdigställa.

Styrelsen i en hyresgästförening har kallat till en kulturell afton. Sammankomsten, som har rubriken "Mystikens Språk", äger rum i ett "kombinerat tork- och skyddsrum" under jorden där det doftar av murbruk och sköljmedel. En sittordning finns: präster och pastorer sitter längst fram, fjäderfäindustrins nattskift strax bakom och husets hyresgäster längst bak.

/.../

Föreningen styrs av en styrelse vars stadgar är ägarens vilja. I det aktuella fallet är ägaren en av

**statens tvåhundra nittio kommuner. Den har
som
de andra sin vilja i kroppen
Ingen kropp är enkel**

/.../

Kommunen som person och stadgarna som uttryck för dess så kallade vilja är förstås en juridisk abstraktion. Man kan ändå fråga sig vad det säger om synen på människokroppen, att vi talar om en kommun som subjekt med kropp och en vilja. Med den vänsterställda raden skiftar tonläget, från bestämt till ursäktande och avlägset. Det grafiska spelet bidrar naturligtvis.

Strax under det ovan citerade skriver Ståhl att "*Kroppen vet nu var den är men inte vart den ska*". På samma sätt förhåller det sig med texten, den vet heller inte vart den ska. Resultatet av det, i det här fallet, blir en ovanligt tänkande och öppen, expansiv dikt.

Bland de som besöker denna kulturafton finns en äldre hyresgäst som också utgör diktjaget, visar det sig. I sin egenskap av hyresgäst är hon hemma i samhället och kommunen är (tja) vilken som helst (en av tvåhundra nittio). *Anna själv tredje* kallas bildframställningen av Jungfru Marias moder Anna (S:t Anna) ihop med dottern och Jesusbarnet. S:t Anna avbildades ofta med en liten vit hund och likt henne har hyresgästen haft en vit hund – Daisy – som dessvärre dödats av en varg.

Kulten kring S:t Anna blev stor i Sverige under senmedeltiden. Hon sågs som skyddshelgon för varande och blivande mödrar, de som ville bli gravida, och barnaföderskor. (Hon kunde visst också bättra på köpmannens inkomster och ge vind i sjöfararens segel.) Skillnaderna mellan en åldrad kvinna och ett övergivet helgon slår mig här som försumbara, exempelvis när hyresgästen tänker att "*/.../ När jag var yngre hände det ofta att många / både såg och tog på mig. /.../*". Eller när hon helt har missat att de andra gästerna rest sig för att gå från sammankomsten och: "*/.../ tar fram fickspeglarna och ser mig själv; mor och dotter i ett gammalt skrynkligt barn*".

Hyresgästen har funnit sin "position" vid fönstret i sin lägenhet där hon kan se så långt som in i grannfamiljens munnar. Någon gång äter den här familjen ägg och fönstret immar igen, blir sedan "glasklart". Fixeringen (om inget annat så ögonens) vid grannfamiljen i huset mittemot, inramad av fönstret och på avstånd, kanske ska säga något om förväntningar. Att hyresgästen just är hyresgäst i en kommun vilken som helst talar för ett sådant generellt anspråk.

Från fönstret syns också fjäderfäindustrins område. Hönsägget är ett återkommande motiv, och Ståhl kopplar det gärna till embryot och fostret. Den växande industrin för assisterad befruktning och surrogat går här inte att tänka bort mot bakgrund av Annamotivet och fjäderfäindustrin på bakgården. Inte heller att ägget (matvaran) blivit

synonymt med massproduktion, och helt förlorat sin en gång mystiska kraft, på motsvarande sätt som moderskapet och tillblivelsen. Och kärleken, förstår man, när Ståhl skriver om kärlekens matematik.

Att i varje fall dikten ännu kan förundra, är Ståhls vilda bok ett utmärkt exempel på. Den är alltså långt ifrån någon idéhistorisk exposé om äggets och moderskapets historia. Förbindelsen mellan människa och fågel, hönsägg och kvinnans ägg, upprättas helt konkret – exempelvis när ett spädbarn sugts från havsdjupen in i ett kommunalt vattenledningssystem och hamnar i virvlarna runt hyresgästens handfats bottenventil. När vattennivån stiger flyter spädbarnet upp till kanten och svämmar över ”likt en katarakt”. Slinker till golvet gör också en tinad kyckling som hyresgästen lämnat på diskbänken. Plötsligt ligger de båda för hyresgästens fötter: *”.../ mot golvet hamnar fågel- /och människobarn på rygg /.../”*.

Spädbarnet är täckt av gåshud i sin pöl på golvet och hyresgästens skulderblad ser ut som vingar (men hon är ingen ängel, konstaterar hon själv). En felkoppling har dessutom misstänkts mellan fjäderfäindustrins kylaggregat och hyreshuset med konsekvensen att fjäderfäindustrins kylvatten letts in i rören till lägenheterna. Bilden av den grå kommunen är ett vidunderligt kretslopp av ägg, människo- och fågelbarn och åldrade damer som på samma gång är barn. Vattnet är i sig betydelsebärande. Kranar vrids ständigt av och på, kryssningsfartyg passerar förbi, havet finns inuti hyresgästens minne och så skriande måsar vid floden. Liksom ägget är vattnet en bild för både livet och döden.

Också som en skildring av ensamhet och dödsångest äter *själv tredje* sig in i kroppen. Ståhl lyckas med att vara kritisk men aldrig dömande i sin blick. Blicken på hyresgästen är öm både när hon skildras utifrån och när hon framträder i första person. Spädbarnet på golvet funkar som en katalysator för minnet och föranleder bland annat hyresgästen att ta fram familjealbum med pärmar i ormskinnsimitation. Rör ormen vid henne drar hon sig undan, upplyser hon. Ormen blir här en bild för minnet. Vad det är i minnena som hotar är inte klart. De allra värsta är tydligen de som aldrig funnits *”.../ minnen som finns /fast de aldrig har funnits /.../”*. Med en orolig röst talar hon om alla inbördes sammanhang, att de “bara växer” och att många fler än ”jag” stänger in sig.

Nåd finns dock i att hyresgästen tillåts vara i en mångfald bilder samtidigt: S:t Anna, klichén av gamlingen som blir ett barn, en kvinna starkt kringskuren av berättelser (som mamma, mormor), en vanlig svensk pensionär som glömts bort av barn och barnbarn, etcetera. Mot slutet syns hon i sitt fönster äggskalsvit, som en bild för döden i form ett kranium, eller livet.

Hyresgästen frågar: *”.../ Kan vad som helst hända. Jag bara undrar. /.../”*.

Om man frågar Pär Thörn är svaret ja. En flygvärdinna kan föda en calzone och ett jag kan vakna "skuldsatt och absolut levande" inuti en vedeldad pizzaugn. Hans nya diktbok *En arvinge delas i två livspunkter* kommer med en instucken pappersservett av typen som är tillverkad att upplevas som tyg. Kanske är det ett slags förverkligande av branschkritik, servetten är till för att torka munnen ren när boken konsumerats. Eller något helt annat. På omslaget finns en virvel i klargrönt och svart, som ett löfte om hypnotiska effekter eller inträde i någon ny dimension. Löftet infrias.

Boken inleds med en uppsättning imperativ som hämtade från politisk debatt år 2022.

**Kontrastera horisonten mot
grävlingens dörr.
Avveckla Vällingby och ersätt med
spontana tårar.
Multiplicera bestraff-
ningarna.
Dra intrigvändningen genom
betalväggen.**

Och ungefär så låter det fortsatt över (omkring) trettio opaginerade sidor dikt, bortsett från några rent visuella uppslag i slutet. Ett par sidor har lämnats blanka så när som på orden "vitt brus". Den blanka sidan är normalt till för tanke och tystnad. Termen "vitt brus" avser istället ljud som används för att maskera naturligt förekommande ljud i miljön.

Det vita bruset ska maskera de egna dikterna förutsätter jag men Thörn går dock bortom att bara efterhärma det tomma pladdret. Han använder språket för att synliggöra dess dystra sammanhang. Det kan vara så enkelt som att han skjuter in ordet *men* mellan helt sambandslösa utsagor. Exempelvis uppfattar ett gäng turister en viss situation som autentisk, *"/.../ men / den är olaglig /.../"* står det. Jag skrattar, här till en början åt att det skulle finnas något som en "olaglig situation". Och som så ofta är det något med Thörns språk som driver en in i vaksamhet, man kan inte annat än att tänka vidare. Tankegången i just detta fall slutar vid det beklämmande konstaterandet att språkliga och lagtekniska detaljer helt hamnat utanför den kriminalpolitiska diskursen.

Hur roligt och skickligt utfört det än må vara, händer det också att Pär Thörn upprepar sig. Blicken är, jämfört med Robert Ståhls, oftare dömande. Beträktelserna är liksom snabbare, på ett sätt som inte tjänar dikterna.

/.../

Domaren snavar på paragraferna samtidigt som hans inre försöker bokstavera en mellansvensk småstads kommunala valspråk

/.../

Sedan pulveriseras tydligen bevisen och en "odör" av saffran sprider sig i rättssalen samtidigt som människohuvudena byts ut mot tandkrämstuber. Rättegången (i svensk domstol) är alltså ett slags alkemisk process med cirkusinslag. Har jag inte sett exakt den här bilden förut hos Thörn? Eller är det mer positionen på gränsen mellan anarkist och kärringen mot strömmen som känns igen, och som får bilden att kännas förfalskad mer än surrealistisk. Att en så produktiv författare (och i Pär Thörns fall med en viss trogen skara läsare, med vissa förväntningar) går lite på tomgång är inte konstigt, men inte roligare för det.

Mer spännande är det att se Thörn nå högre surrealistiska eller absurda nivåer med desto mindre medel. Som genom en lite skev placering av en konjunktion. Eller, böja ett verb på ett oväntat sätt, som att skriva konkurrensutsätta i aktiv presens (konkurrensutsätter, är det inte ett ganska galet ord?).

Pär Thörn låter snedstreck och plustecken löpa i kors över ett helt uppslag i slutet. Det är en bra bild för läsarens maximala utmattning som ändå framkallats genom denna minimala skrift. I en av de överkryssade dikterna kommenterar några fåglar ett förlopp (förloppet dessvärre dolt av plustecken) genom att kraxa dödsannonssymboler.

/.../

"Kors och katt."

"Fyllt kors över solnedgång och tre fåglar."

"Liksiktigt kors fyllt."

/.../

När jag läst färdigt är jag stärkt i min uppfattning att vår samtid är psykotisk. Pär Thörn är en utmärkt skildrare av den.

själv tredje
Robert Ståhl
Lejd, 2022

En arvinge delas i två livspunkter
Pär Thörn
Kaunitz-Olsson, 202